

REGISTERBLAD

Namn:

Datum:

Område av riksintresse för naturvård i Gävleborgs län

Områdesnummer: Nr X 74

Områdesnamn: Axmarkusten

Kommun: Gävle och söderhamns kommuner

Kartblad: 14 H SV 14 H NV

Area: 11 160 ha varav 2 040 ha land och 9 120 ha vatten

Naturgeografisk region: 27 Skogslandskapet norr om norrlandsgränsen

Kust/havsregion: VII - Bottenhavet

Regionindelning för sjöar och vattendrag:

Agrara kulturlandskapsregioner:

Landskapsformer: kullig terräng med relativ höjd 20-50 m

Riksvärde

Skärgårdslandskap	Landhöjningsstrand, block Klappersten,	Flora Fauna
Skogslandskap		
Odlingslandskap		

Värdeomdöme: Axmarkusten är värdefull mest tack vare sin orördhet parad med botaniskt och zoologiskt betydelsefulla egenskaper. Storjungfrun är ett av våra bäst dokumenterade kustskogsområden och av stort vetenskapligt intresse, trots relativt trivial flora. Även geolitoral-dokumentationen är här en av de få längs Norrlandskusten. Kusten är också av stort intresse som bad- och utflyktsmål.

Gåshällan hyser en viktig tobisgrisslekoloni, medan övriga arkipelagen utgör en fungerande fristad för ett stort antal sjöfåglar. Intressanta strandängar liknande de vid Norrfjärden påträffas närmast i Norduppland. Svartstensudden är en botaniskt, men också geologiskt märklig lokal. Fissjanelunden har få motsvarigheter på denna breddgrad. Det gäller även lövskogen på Kalvhararna och Tupparna, där orsaken hittas i de mycket nära anstående kambrosilurbergarterna.

Huvudkriterier: A Betydande för kustlandskapets utveckling

B Väsentligen opåverkat kustområde

C Sällsynta naturtyper och arter

D Rikt fågelskyddsområde

Stödskriterier: storlek, naturlighet, kontinuitet, representativitet, raritet, nyckelområde, funktion

Förutsättningar för bevarande: Skogsbruk bedrivs med särskilt stor naturvårdshänsyn

Området påverkas negativt av industri eller fritidsbebyggelse, ianspråktagande av grunda bottnar; störningar på häckande fågel

Säkerställande:

1971: Svartstensudden naturreservat

1971: Skämmingsön naturreservat

1972: Gåsholma naturreservat, landstigningsförbud 1/4-15/8

1976: Område av riksintresse för naturvård, FRP

1978: Axmar naturreservat, tillträdesförbud på Granskär 1/3-15/8 Områdets huvuddrag:

1998: Axmar – Gåsholma SPA och pSCI i Natura 2000

Områdets huvuddrag: Axmarkusten sträcker sig från Gåsholmaudden och Gåshällans lilla klippholme i söder, över landskapsgränsen, via en låg arkipelag norr om Kusön, Axmarreservatet, upp till Storjungfrun. Den senare är en relativt stor, ca 3.5 x 2 km, och isolerad ö, maximalt 22 m ö h, 7 km utanför fastlandet. I området ingår delar av den innanförliggande fastlandsstranden och Skärjåns utlopp, Fissjan, vid Axmar bruk.

Berggrunden inom området varierar mellan gnejsgraniter och ytbergarter med vanligtvis ostvästlig strykning. Det är t ex amfibolit- och sedimentgnejs, Hamrängesyngkinalens norra flank, som styr Axmarfjärdens och Gåsholmauddens strykning i södra delen av området. På Svartstensudden går den i dagen som en starkt söndersprucken och kraftigt vittrande basisk bergart. Öarnas nord-sydliga tendens torde emellertid vara endogent betingad utefter grunda förkastningar som exempelvis framträder längs Kusöns västra strand.

Isrörelseriktningen, återspeglad i räfflor, har som ofta inom kustzonen, varit i stort sett nordvästlig, för att i ett senare skede vrida åt nord och ibland, som på Storjungfrun, övergå i den bottniska isens ostnordost.

Större delen av Axmarreservatet är mycket flack, stenig och ung, dominerad av en rikblockig-storblockig morän och ofta skyddad från svallning bakom de yttre öarna. Eventuellt är moränen flackt småkuperad med en allmän orientering i NV-SO, något som enligt Lundqvist (1963) i längsorierade former speglar den äldre isrörelseriktningen.

De flesta stränder är sönderbrutna och svårtillgängliga, ofta med ett påtagligt inslag av ortocerkalk bland blocken. Att döma av blockens lokalisering torde kambrosilurberggund anstå på botten av fjärden även innanför Tupparna-Storjungfrun och blocken därför härröra från den nordvästliga isströmmen. Kraftig svallning har resulterat i betydande klapperfält på de yttre öarna. Enstaka isolerade sandstränder förekommer, bl a längs Kusöns i övrigt branta västra strand.

Storjungfrun är moräntäckt med exponerad klippstrand eller urspolade klapperfält. Särskilt väl utbildade är de vid Rödmarn med strandlinjer. Vid Toppartallen finns en fin badstrand, medan övriga stränder är blockrika och svårforcerade.

Vegetationen i och kring Axmarreservatet präglas av en trivial barrblandskog, med klibbal i sankare partier. På de många småöarna har denna fått nå ett naturskogsstadium, ofta med spontana ädla trädslag i lövbården. Mycket intressant därvidlag är Kusö kalv-arkipelagen, vars komplexa karaktär och opåverkade status ger goda möjligheter till studier av barrskogens etablering och successioner i en landhöjningssituation. På Kusön finns flera lundpartier längs den brantare västsidan. I Kalvhararna-arkipelagen och framför allt på Tupparna kan lövskogen stundtals helt dominera. Hällmarkstallskog präglar annars exponerade krön. Längs Svartstensudden växer fjällens praktlav (*Xanthoria elegans*), gynnad av de basiska bergarterna, dessutom norrig asråken och gaffelbräken. Synskär och Gåshällan drabbades särskilt av den svåra vinterstormen 1954 och bär idag en ung planterad tallskog Dock klarade sig en urskogsliknande tallskog med mycket grova tallar på Synskär. Strandvegetationen_ uppvisar ett flertal aspekter inom området. På Gåsholmauddens östraste del hittas igenväxande strandängar med ett havtornsbälte, vilket också finns

på Synskär. Motsvarande strandvegetation i Kusö kalv-arkipelagen hyser flera sydliga arter nära sin nordgräns såsom strandaster, kustarun och vattenmynta (var. *litoralis*). I anslutning till Norrfjärden vid Axmar bruk förekommer mäktiga, regelbundet översvämmade våtmarker med vass, säv, havssäva och bunkestarr samt omedelbart ovanför, ett alkärr med dy, grunt vatten och ett varierat fågelliv. Vidare finns här en lund med mycket frodig vegetation, rik även på ädla trädslag alm, ask och lönn - och med ett ängsartat buskskikt med tecken på lång kontinuitet. En intressant fuktäng med bl a slokstarr ansluter. På Kusön, Storjungfrun och ett antal ytterligare lokaler i Axmarreservatet växer strandflokkan (*Ligusticum scoticum*) Den har en disjunkt (tvådelad) utbredning med egentlig tyngdpunkt längs norska och svenska västkusten.

Storjungfrun är till största delen barrskogsbevuxen, med blott få naturskogsrester kvar. Flera små myrområden och tjärnar gör skogen omväxlande och attraktiv. Storjungfruns flora är tämligen trivial och fattig, med endast enstaka ädla lövträd. Den kalk- och fuktgynnade, saprofytiska nästrotten har dock iakttagits i ett rikt bestånd och som tidigare nämnts strandflokkan. Skye (1963) gjorde här en noggrann dokumentation av öns skogsbestånd med intressanta iakttagelser kring frågor om föryngring-skogsbrand-stormar och utmärkta möjligheter för framtida forskning. Han har på samma ö dessutom gjort en tidig dokumentation av klippstrandens geolitoral (Skye 1965). Fågellivet inom Axmarreservatet kan karakteriseras med svärta, ejder, tobisgrissla, silltrut och silvertärna. Goda reproduktionsområden kan reservatet erbjuda även vigg, småskrake och annan vitfågel. Regelbundet observeras grågås och havsörn. Utanför Gåsholma finns ett särskilt rikt fågelliv med bl a en tobisgrisslekoloni. Storjungfruns fågelliv är enligt uppgift rikt, men ofullständigt beskrivet.

Fiske på uppvandrande id var förr mycket vanligt i Fissjan, vars vattenområde är betydelsefullt som lekvatten.

Kulturlandskapet inom området är främst upphängt på de många gamla fiskelägena, i många fall övergivna och drabbade av uppgrundning, exempelvis på Tupparna. Ett till helt nyligen levande odlingslandskap, med åkrar och ängar stadda i igenväxning, påträffas kring de gamla fiskelägena på norra delen av Kusön. Storjungfruns äldsta kvarvarande bebyggelse torde vara från 1600-talet, bl a ett väl skött fiskarekapell .

På Kusön bedrivs ett aktivt skogsbruk. De många andra skyddade små öarna i reservatet har tack vare sin storlek ej utsatts för avverkningar eller betesdrift. Skye (1963) konstaterar efter sin noggranna skogsstudie på Störjungfrun att öns skogar under 1900-talet högs sönder genom skogsvårdande åtgärder varför stormskadorna numera blir tämligen betydande. Området i sin helhet, särskilt Kusö kalv, är attraktivt för det båtburna friluftslivet.

Anmärkningar:

Referenser: Linder, F, 1957: Redogörelse för naturinventering i södra delen av Gävleborgs län, bekostad av landstinget i länet. Svenska Naturskyddsföreningen. Stockholm.

Lundqvist, G, 1963: Beskrivning till jordartskarta över Gävleborgs län. SGU, ser Ca, nr 42.

Rune, S, 1965: Naturvårdsinventering inom Gävleborgs läns kustområde. Länsstyrelsen i Gävleborgs län.

Skye, E, 1963: Skogsvegetation på Störjungfrun. Norrlands Skogsvårdsförbunds Tidskrift häfte IY, s 405-516.

Skye, E, 1965: Glimpses of the Bothnian Coast. Ur: The Plant Cover of Sweden. Acta Phytogeographica Suecica 50, s 176-179.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län, 1997. Värdefull natur i Gävleborg, naturvårdsprogram. Rapport 1997:12.